

השכלה גבוהה
המפתח לצמיחה

מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל

2013

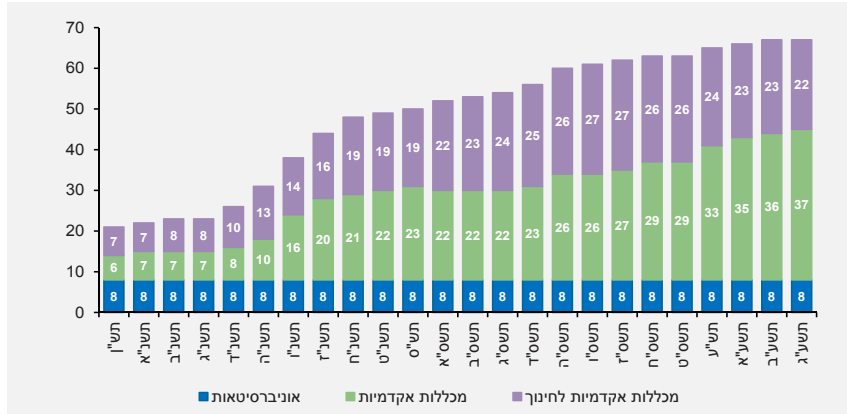
לקט נתונים

כנס ההשכלה הגבוהה ה-3

כ"ב אייר, התשע"ג | 2.5.2013

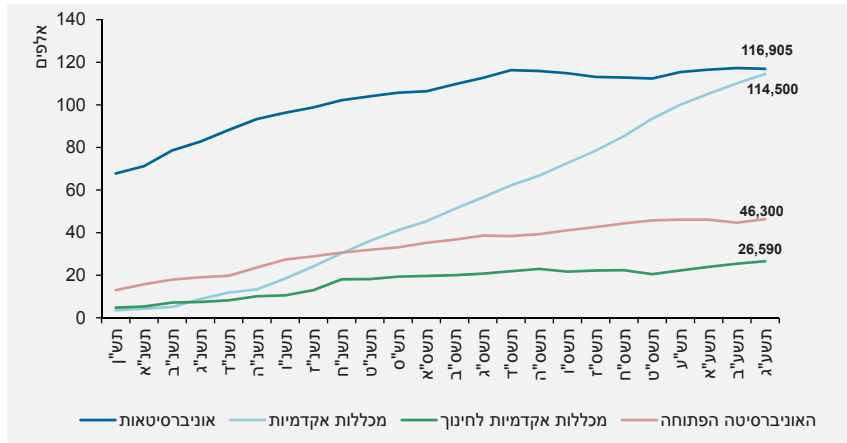
בשנת הלימודים האקדמית תשע"ג פועלים ברחבי הארץ 67 מוסדות להשכלה גבוהה: אוניברסיטאות המחקר, האוניברסיטה הפתוחה, מכללות אקדמיות ומכללות אקדמיות לחינוך. בשנה הנוכחית עברה המכללה לחינוך אחווה לאחריות ות"ת באמצעות איחודה עם המכללה האקדמית אחווה. מעבר זה הוא חלק מתהליך שסוכם בין משרד החינוך לוות"ת בנוגע לקליטת המכללות האקדמיות לחינוך על ידי ות"ת, שילווה באיחוד של מכללות אקדמיות לחינוך או באיחוד בין מכללות אקדמיות לחינוך למכללות אקדמיות.

1. התפתחות המוסדות להשכלה גבוהה, תש"ן-תשע"ג

על פי תחזית של הוות"ת בשנת תשע"ג לומדים כ-305,550 סטודנטים בכל התארים ובכל מוסדות הלימוד כולל האוניברסיטה הפתוחה; 236,010 לומדים לתואר ראשון, 57,670 לתואר שני, 10,620 לתואר שלישי ו-1,250 לומדים לימודי תעודה¹.

2. סטודנטים במוסדות להשכלה גבוהה לפי סוג מוסד, תש"ן-תשע"ג

הערה: נתוני המכללות שבאחריות אוניברסיטאית נכללים בנתוני המכללות האקדמיות.

¹ בשלב הנוכחי של השנה נתוני הלמ"ס המעודכנים ביותר הם לשנת תשע"ב ונתוני תשע"ג הם תחזיות של מינהל ות"ת לתחילת שנת הלימודים.

לקט הנתונים המובא בזאת לעיונכם כולל נתונים בסיסיים על מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל. מרבית הנתונים המופיעים בעלון זה, ונתונים נוספים הקיימים ברשותנו, נאספים מידי שנה מן המוסדות להשכלה גבוהה על-ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס), בתיאום עם הוועדה לתכנון ולתקצוב (ות"ת) של המועצה להשכלה גבוהה (מל"ג).

חשיבות רבה נודעת לנתונים אלו, בהיותם כלי בסיסי בעבודת התכנון והתקצוב של מל"ג וות"ת. נוסף לכך, מהווים הנתונים הנאספים מן המוסדות להשכלה גבוהה את מקור המידע הלאומי בכל הקשור להיבטיה המרכזיים, המגוונים והמאתגרים של מערכת ההשכלה הגבוהה.

אנו מבקשים להודות לאנשי תחום השכלה גבוהה ומדע באגף א' חינוך, השכלה וכוחות הוראה בלמ"ס על העבודה המשותפת לאורך השנים וכמובן למוסדות להשכלה גבוהה על שיתוף הפעולה הפורה עם הלמ"ס וות"ת.

בשני העשורים שחלפו עברה מערכת ההשכלה הגבוהה שינויים דרמטיים שבאו לידי ביטוי בין היתר במספר הלומדים במוסדות להשכלה גבוהה. בשנות התשעים אופיינה המערכת בגידול מהיר ומשמעותי במספרי הסטודנטים. הביקוש הער ללימודים אקדמיים מצד אחד, ופתיחתם של המוסדות החדשים להשכלה גבוהה כמענה לאותו ביקוש מצד שני, הביאו לקצב גידול של 8.1% בממוצע לשנה במספר הסטודנטים הכולל, וקצב הגידול במספר הלומדים לתואר ראשון היה אף גבוה יותר - 8.7% בממוצע לשנה.

בניגוד להתרחבות האדירה שאפיינה את שנות התשעים, עמדו שנות האלפיים בסימן ההאטה המשמעותית בקצב הגידול במספר הסטודנטים הכולל, כ-3.5% בממוצע לשנה, בדומה לגידול במספר הסטודנטים לתואר ראשון.

ההאטה שאפיינה את שנות האלפיים נבעה מהקיצוצים התקציביים הקשים שהושגו על המוסדות להשכלה גבוהה, בין היתר באמצעות הטלת מגבלות על הגידול במספרי הסטודנטים. בתחילת העשור הנוכחי נחתמה בין ות"ת למשרד האוצר התכנית הרב שנתית למערכת ההשכלה הגבוהה. התכנית שנחתמה לאחר שנים של קיצוצים תקציביים ושאו נמצאים כעת במחציתה, מגלמת רפורמות בתחומים שונים והיא זכתה למיקום גבוה בסדר העדיפויות הלאומי. לתכנית מספר מטרות עיקריות הן: קליטת סגל צעיר ומצטיין, תמרוץ איכות ההוראה, הגדלת המשאבים למחקר תחרותי והקמת מרכזי המצוינות.

גם בשנה האחרונה נמשכה מגמת ההאטה בגידול במספר הלומדים לתואר ראשון ובין תשע"א לתשע"ב גדל מספרם של אלו ב-2.8% בלבד, בדומה לגידול במספר הסטודנטים הכולל. כל הגידול שנרשם בלימודי התואר הראשון בין תשע"א לתשע"ב במערכת המתוקצבת ע"י ות"ת נרשם ב-21 המכללות האקדמיות אשר גדלו בשנה האחרונה ב-4.9%. הגידול ב-16 המכללות החוץ תקציביות עמד בשנה זו על 7.3%.

מספרם של הלומדים לתואר ראשון בקמפוסים הראשיים של האוניברסיטאות היה במגמת עלייה מתמדת מאז קום המדינה עד אמצע שנות האלפיים, ומתקופה זו החלה ירידה עקבית במספרם מ-70,205 בתשס"ד ל-66,315 בתשע"ב. אנו מעריכים כי בתשע"ג מספרם יישאר יציב.

כל הגידול במספר הסטודנטים באוניברסיטאות בין תשע"א לתשע"ב נרשם במספר הלומדים לתואר שני; מספרם של אלו הגיע ל-39,070 בתשע"ב לעומת 38,340 בתשע"א - גידול של 2% לשנה. גידול זה התרכז בשלוש אוניברסיטאות - אוניברסיטת חיפה, אוניברסיטת תל אביב ואוניברסיטת בר אילן.

מספר הסטודנטים לתואר שלישי נשאר יציב בשנתיים האחרונות, כ-10,620.

להבדיל מן המגמה שאפיינה את מספר הסטודנטים לתואר ראשון באוניברסיטאות בשנים האחרונות, המשיך מספר הסטודנטים לתואר ראשון במכללות האקדמיות לגדול בקצב מהיר מאוד ובשנים תשס"ד-תשע"ג גדל מספרם ב-8.5% בממוצע לשנה. בשנים תשע"א ותשע"ב הואט קצב הגידול גם במכללות האקדמיות ומספרם של הלומדים בהן לקראת תואר ראשון הגיע ל-99,957, גידול של 4.2% בין תשע"א לתשע"ב. במכללות המתוקצבות ע"י ות"ת ובמכללות באחריות אקדמית אוניברסיטאית למדו בתשע"ב 62,102 סטודנטים לקראת תואר ראשון, גידול של 2.4% יחסית לתשע"א. במכללות החוץ תקציביות למדו בתשע"ב 37,860 סטודנטים לתואר ראשון ולעומת ההאטה שחלה במערכת המתוקצבת, קצב הגידול בהן עמד על 7.3% בין תשע"א לתשע"ב. חלקם של הלומדים במכללות אלו מתוך הלומדים לתואר הראשון באוניברסיטאות ובמכללות אקדמיות היה כמעט תמיד במגמת עלייה. בתש"ן עמד חלקם על כ-3% ובמהלך עשרים השנים הבאות הלך חלקם ועלה עד שהגיע לכ-23% בתשע"ב.

מספרם של הלומדים לתואר שני במכללות האקדמיות עדיין נמוך יחסית לזה שבאוניברסיטאות

אולם מספרם של אלו נמצא במגמת עלייה עקבית ובתשע"ב למדו בהן 10,155 לעומת 9,325 בתשע"א.

בתשע"ב עמד מספר הלומדים לתואר ראשון ב-22 המכללות אקדמיות לחינוך על כ-21,950, עלייה של כ-1,000 סטודנטים לעומת תשע"א. מספר הלומדים לתואר שני במכללות אלו הגיע ל-3,440 סטודנטים, גידול של 11% לעומת תשע"א.

3. סטודנטים במוסדות להשכלה גבוהה לפי תואר וסוג מוסד, תשע"ב

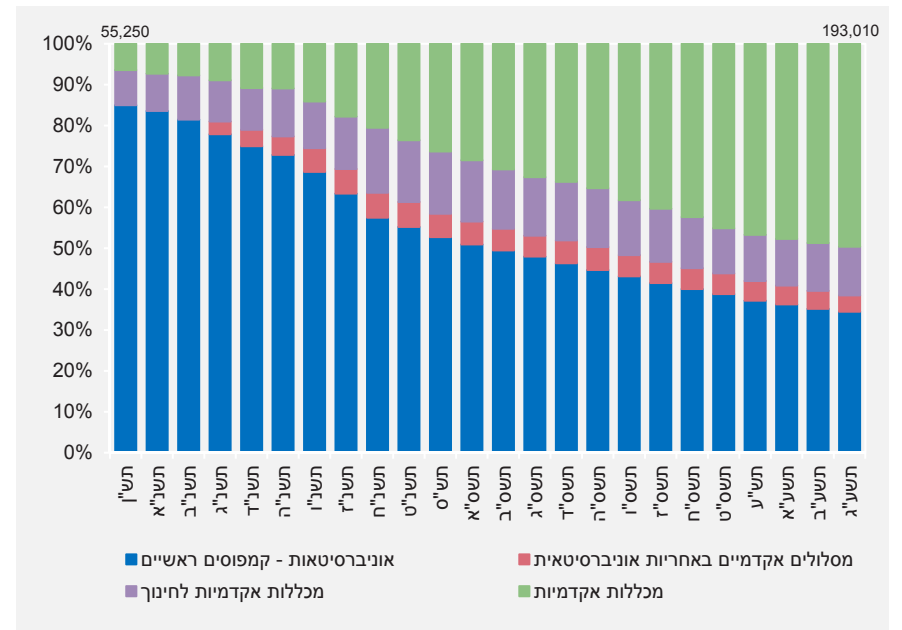
סוג מוסד	תואר ראשון	תואר שני	תואר שלישי	סה"כ
אוניברסיטאות - קמפוסים ראשיים	66,316	39,072	10,615	116,003
מכללות אקדמיות - סה"כ	99,957	10,156	-	110,113
מזה: מכללות מתוקצבות ע"י ות"ת	53,808	2,634	-	56,442
מכללות חוץ תקציביות	37,857	7,522	-	45,379
מכללות שבאחריות אקדמית אוניברסיטאית	8,292	-	-	8,292
מכללות אקדמיות לחינוך	21,953	3,440	-	25,393
סה"כ	188,226	52,668	10,615	251,509

הערה: הנתונים אינם כוללים את הלומדים באוניברסיטה הפתוחה ו-1,250 סטודנטים שלמדו לימודי תעודה באוניברסיטאות.

הביקוש הער ללימודי תואר ראשון והפנייתו אל המכללות האקדמיות הביאו לשינויים מרחיקי לכת במבנה המערכת ולהנחת התשתית למערכת ההשכלה הגבוהה הנוכחית.

במהלך שני העשורים האחרונים גדל מספר הלומדים לתואר ראשון ביותר מפי 3 ומספרם הגיע בתשע"ג ל-193,010. הפניית מרבית הביקוש ללימודי תואר ראשון אל המכללות האקדמיות הביאה לעלייה הדרגתית ועקבית בחלקם של הסטודנטים שלמדו לתואר ראשון במכללות האקדמיות, ובתשס"ט חצה לראשונה חלקם של הסטודנטים שלמדו במכללות האקדמיות (כולל המסלולים האקדמיים באחריות אוניברסיטאית) את ה-50%. במקביל ממשיך לרדת חלקם של הלומדים במקפוסים הראשיים של האוניברסיטאות, עד שבתשע"ג הגיע ל-34.5%.

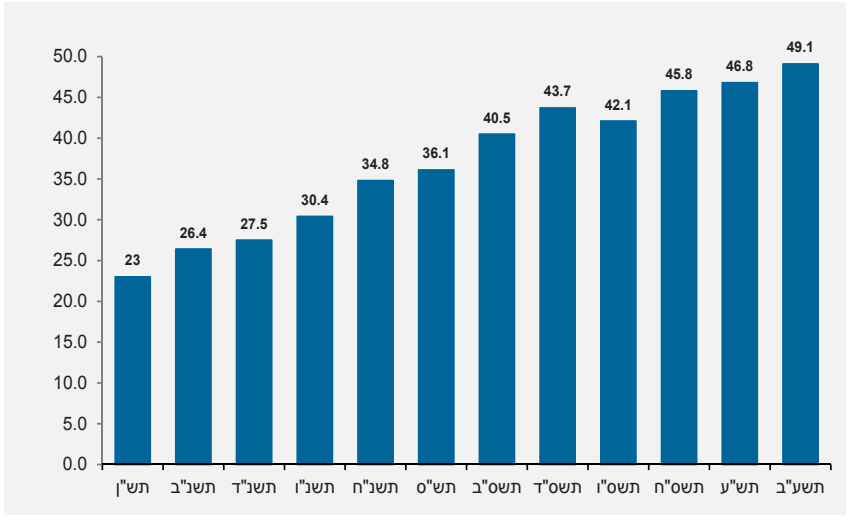
4. סטודנטים לתואר ראשון לפי סוג המוסד, תש"ן-תשע"ג

אחד המדדים המקובלים לבחינת הנגישות להשכלה גבוהה הוא שיעור הסטודנטים בשנה א' מתוך שנתון ממוצע של בני 20-24 שהיא קבוצת הגיל בה מתחילים מרבית הסטודנטים ללמוד. מדד זה נע בראשית שנות התשעים סביב ה-23% ועלה באופן די עקבי בשנים שלאחר מכן כחלק ממדיניותן של הוות"ת והמל"ג בהרחבת הנגישות להשכלה גבוהה. בתשע"ב נאמד שיעורם של אלו בכ-49% ועל פי הערכותינו גם בשנה הנוכחית נמשך הגידול בשיעור זה והוא יגיע קרוב ל-50%.

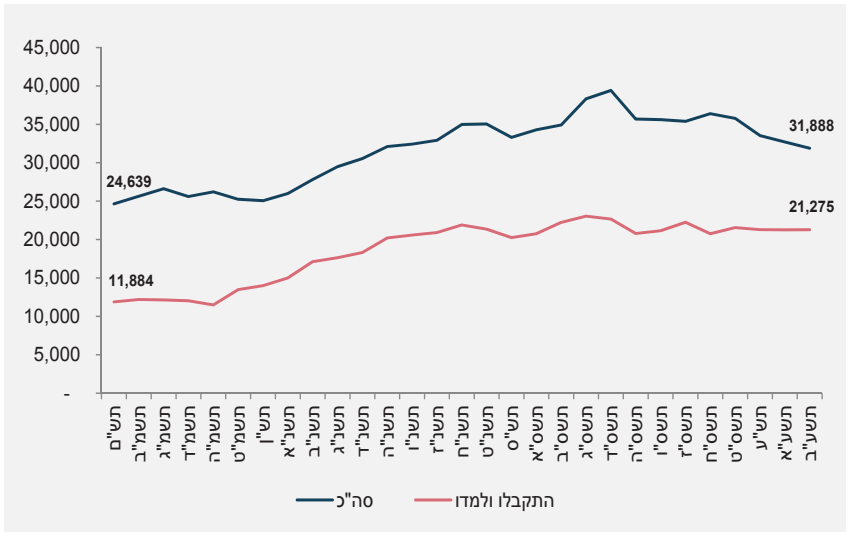
על פי הערכותיה של הוות"ת בשנים הקרובות אנו נהיה עדים למיצוי שכבת הגיל הפונה ללימודי תואר ראשון וזאת, בין היתר, בשל שילוב בין מספר גורמים ובהם ההאטה בקצב הגידול של בני השכלה גבוהה מקורו במגזר הערבי ובמגזר החרדי. בהינתן שמדובר בקבוצות שממעות להשתתף בלימודים אקדמיים, נדרשים מאמצים מיוחדים לקליטתם במוסדות להשכלה גבוהה ועל כן חלק מיוחד מהתכנית הרב-שנתית לשנים תשע"א-תשע"ז מתייחס לשילובן של שתי קבוצות אלו במערכת ההשכלה הגבוהה.

5. אחוז הסטודנטים בשנה א' במוסדות להשכלה גבוהה מתוך שנתון ממוצע, תש"ן-תשע"ב

מספר המועמדים ללימודי תואר ראשון באוניברסיטאות עלה באופן די רציף עד אמצע שנות האלפיים שבהן הגיע מספרם לשיא של כ-39,500. בשנים האחרונות מספרם נמצא במגמת ירידה ובתשע"ב הגיע ל-31,900. בדומה למגמה בסדרת המועמדים, גם מספר הסטודנטים שהתקבלו ולמדו עלה באופן די רציף עד אמצע שנות האלפיים, בשנים האחרונות התייצב מספרם ובתשע"ב הגיע ל-21,275. חלקם של הסטודנטים שהתקבלו ולמדו באוניברסיטאות עמד על כ-61% בשנות התשעים והאלפיים, ועלה בשלוש השנים האחרונות לכ-65%.

6. מועמדים ללימודי תואר ראשון באוניברסיטאות, תש"ם-תשע"ב

בתשס"ח התקבלו לראשונה נתוני מועמדים לתואר ראשון גם למכללות האקדמיות, ומספרם עלה מכ-38,280 בשנה זו לכ-43,680 בתשע"ב². חלקם של המועמדים שהתקבלו ולומדים בתשע"ב עמד על 66%. תחומי הלימוד המבוקשים ביותר המוצעים במכללות האקדמיות הם משפטים, מנהל עסקים, מדעי החברה ומקצועות מתחום ההנדסה. שני התחומים הראשונים נלמדים ברובם הגדול במכללות החוץ תקציביות.

❖ יחס המועמדים ללומד בלימודי התואר הראשון לכל המקצועות באוניברסיטאות עמד בתשע"ב על 1.7 לעומת כ-2.0 במהלך שנות האלפיים.

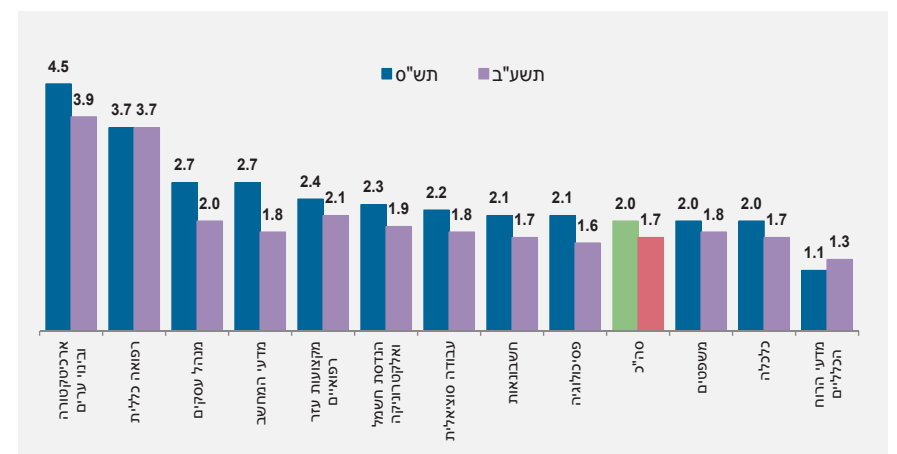
מספר המועמדים ללימודי רפואה כללית עמד על 1,125 בתש"ס ועלה ל-1,600 בתשע"ב, ויחס המועמדים למתקבל ולומד נע במהלך השנים האחרונות סביב 4.0.

יחס נמוך במיוחד של 1.3 מצביע על הביקוש הנמוך המאפיין את הפונים למדעי הרוח הכלליים. הביקוש הנמוך ניכר גם במגמת הירידה במספר המועמדים למדעי הרוח, מכ-6,330 בתחילת שנות האלפיים לכ-4,500 בתשע"ב.

מספרם של המועמדים ללימודי תואר ראשון במשפטים ובמנהל עסקים באוניברסיטאות הלך ופחת לאורך שנות האלפיים, כפועל יוצא מהפניית מרבית הביקוש ללימודים אלו אל המכללות האקדמיות, בעיקר למכללות החוץ תקציביות. מספרם של המועמדים ללימודי משפטים עמד בתחילת שנות האלפיים על כ-2,000 וירד לכ-1,500 בשנים האחרונות, ובלימודי מנהל עסקים מספר המועמדים היה כ-500 לפני כעשור ופחת בשנים האחרונות לכ-250.

יחס גבוה במיוחד ניתן למצוא בלימודי הארכיטקטורה ובינוי ערים, 4.5 בתש"ס ו-3.7 בתשע"ב, אם כי מספר המועמדים ללימודי תואר ראשון לא היה מהגבוהים; 690 בתש"ס ו-650 בתשע"ב.

7. יחס מועמדים למתקבל ולומד במקצועות נבחרים לתואר ראשון באוניברסיטאות, תש"ס, תשע"ב

❖ מאז המחצית השנייה של שנות התשעים היינו עדים לשינויים שהתרחשו בנטייתם ובהתייחסותם של הסטודנטים לתואר ראשון ללימודי מדעי הטבע והטכנולוגיה לעומת מדעי הרוח והחברה. בתשנ"ז למדו כ-24% מהסטודנטים לתואר ראשון את אחד ממקצועות המתמטיקה,

² קיימת חפיפה בין שתי האוכלוסיות וישנם מועמדים שהגישו מועמדותם ללימודים הן לאוניברסיטאות והן למכללות ולכן אין לסכם את מספר המועמדים בשתי האוכלוסיות. לשם הערכה, בתשע"ב היו כ-4,670 מועמדים שהגישו את מועמדותם גם לאוניברסיטאות וגם למכללות האקדמיות.

מדעי המחשב, מדעי הטבע או ההנדסה. חלקם של אלו עלה בהתמדה עד לשנת תשס"ב, בה עבר את ה-30%, ירד במעט בשנים שלאחר מכן ובתשע"ב הגיע ל-28%.

התנדודות המאפיינות את ענף ההיי-טק באות לידי ביטוי בנתוני הסטודנטים הרב-שנתיים. בתשס"ב הגיע חלקם של מי שלמדו את מקצועות המתמטיקה ומדעי המחשב ל-8.3% מהלומדים לתואר ראשון. בשנים שלאחר מכן נרשמת ירידה בחלקם של הסטודנטים בתחומים אלו ובתשע"ב הגיע חלקם ל-5.3% מהלומדים לתואר ראשון.

חלקם של הלומדים לימודי מנהל עסקים ממשיך לעלות באופן עקבי מ-6.7% בתשנ"ז (שהיוו 6,780 סטודנטים) ל-12% בתשע"ב (22,590 סטודנטים) כשרב הגידול נרשם במכללות החוץ תקציביות.

מספרם של הלומדים לימודי משפטים עלה מכ-6,000 סטודנטים בתשנ"ז ליותר מ-16,445 בתשע"ב וכ-79% מהם לומדים במכללות החוץ תקציביות לעומת 38% מהם שלמדו במסודות אלה בראשית התקופה.

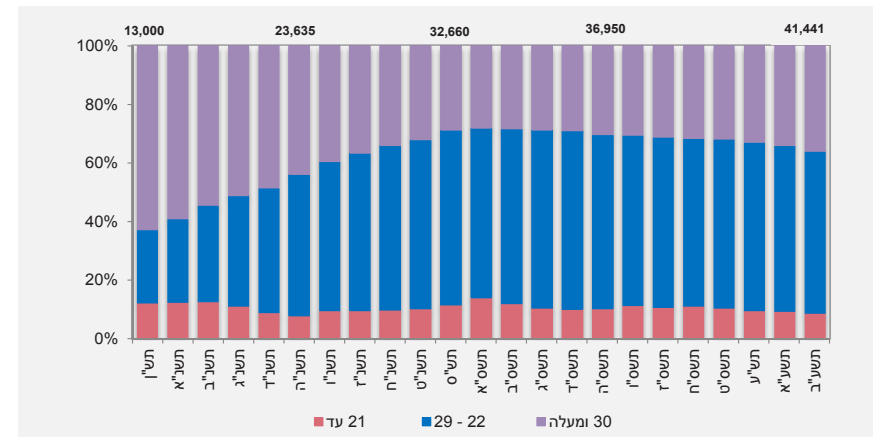
במקביל לשינויים אלו, ירד באופן משמעותי חלקם של מי שפנו ללימודי מדעי הרוח מ-18.5% בתשנ"ז ל-7.3% בלבד בתשע"ב. במטרה לעודד ולחזק את לימודי מדעי הרוח במסגרת המוסדות להשכלה גבוהה, החליטו ות"ת ומ"ג בשנת 2011 על נקיטת מספר יוזמות. במסגרת זו הוחלט, בין היתר, כי כל סטודנט ילמד במסגרת לימודי התואר מינימום של 6 עד 10 נ"ז לימודי העשרה מחוץ לתחום לימודי על מנת לפתוח עבורו צוהר לתחומי דעת אחרים ולסייע בעיצוב דמותו כאדם משכיל ובעל יכולת חשיבה ביקורתית וידיעות בתחומים שונים. בשנה הנוכחית אושרו תכניות ללימודי העשרה בתשע אוניברסיטאות ומכללות, ופעילות זו צפויה להתרחב בהמשך.

8. סטודנטים לתואר ראשון במערכת ההשכלה הגבוהה לפי תחום לימודים, תשנ"ז, תש"ס, תשע"ב

	תש"ס	תש"ב	תש"ס	תשע"ב
סה"כ - מס' מוחלטים	101,230	137,640	163,300	188,225
סה"כ - אחוזים	100.0	100.0	100.0	100.0
מדעי הרוח	18.5	11.7	9.5	7.3
חינוך והכשרה להוראה	16.1	16.5	14.4	13.2
מקצועות האמנות והעיצוב	-	2.3	2.8	2.8
מדעי החברה	23.5	19.4	21.9	22.3
עסקים ומדעי הניהול	6.7	6.0	8.8	12.0
משפטים	6.0	7.5	9.4	8.7
רפואה	1.1	0.9	0.9	0.9
מקצועות עזר רפואיים	3.6	4.1	4.7	4.8
מתמטיקה, סטטיסטיקה ומדעי המחשב	7.5	8.3	4.7	5.5
המדעים הפיסיקליים	1.6	1.8	1.8	1.2
המדעים הביולוגיים	2.2	3.1	3.2	2.6
חקלאות	0.6	0.5	0.5	0.6
הנדסה ואדריכלות	12.5	17.9	17.5	18.0

בתשע"ב למדו באוניברסיטה הפתוחה 41,500 סטודנטים בקורסים לקראת תואר ראשון ו-3,300 לתואר שני. הרכב הגילאים של הלומדים לתואר ראשון באוניברסיטה הפתוחה השתנה במהלך השנים; בעוד שבתחילת שנות התשעים אוכלוסיית הנרשמים הייתה מבוגרת - בגילאי 30 ומעלה, כ-63%, במהלך השנים הלך וירד חלקם עד שהגיע לכ-28% בתש"ס, ובשנים האחרונות שב לעלות במתינות ל-36% בתשע"ב. חלקם של הלומדים הצעירים, בגילאי 22-29 הגיע בתשע"ב לכ-55% לעומת כ-25% בתש"ן.

9. נרשמים לתואר ראשון במסלול האקדמי של האוניברסיטה הפתוחה לפי גיל, תש"ן-תשע"ב

מספר המועמדים ללימודי תואר שני באוניברסיטאות נמצא באופן כללי במגמת עלייה ומספרם הגיע בתשע"ב ל-22,515 לעומת כ-18,000 בתשס"ה³. מ בין המועמדים, 77% התקבלו ללימודים בתשע"ב ו-63% מימשו את קבלתם והחלו ללמוד. חלקם של הנדחים עמד על כ-23%. בניגוד למגמת הירידה בביקוש ללימודי תואר ראשון במדעי הרוח, עלה מספרם של המועמדים ללימודי התואר השני (כולל לימודי חינוך והכשרה להוראה) מ-4,360 בתשס"ד ל-5,285 בתשע"ב. גם מספרם של המועמדים לתואר שני במדעי החברה עלה בהדרגה בשנים האחרונות מ-4,160 בתשס"ד ל-4,990 בתשע"ב.

מספר המועמדים שנרשמו ללימודי תואר שני במנהל עסקים עלה משמעותית מ-3,760 בתש"ע ל-4,460 בתשע"ב. במשפטים עלה מספר המועמדים בתשע"ב ל-2,070 לעומת 1,650 בתשס"ד.

בלימודי ביולוגיה נרשמה בשנים האחרונות ירידה עקבית במספר המועמדים לתואר שני, מ-1,325 בתשס"ד ל-1,000 מועמדים בתשע"ב. למדעים הפיסיקליים נרשמו בתשע"ב 520 מועמדים לעומת 780 בתשס"ד; במתמטיקה ובמדעי המחשב ירד מספר המועמדים מכ-1,045 בתשס"ד ל-860 בתשע"ב; מספר המבקשים ללמוד לימודי הנדסה ואדריכלות ירד מ-1,705 בתש"ע ל-1,500 בתשע"ב; בשנים האחרונות חל גידול משמעותי במספר הנרשמים במקצועות עזר רפואיים מ-785 בתשס"ד ל-1,520 בתשע"ב. גידול זה נובע מגידול במספר הנרשמים לתוכניות בבריאות הציבור ומפתיחת תכניות חדשות כגון טיפול בעזרת אומנויות, לימודי זקנה ורפואת חירום.

על פי תחזית של הוות"ת בשנת תשע"ג לומדים כ-57,670 סטודנטים לקראת תואר שני על פי הפירוט הבא: 39,770 לומדים באוניברסיטאות, 8,100 במכללות החוץ תקציביות, 2,850 במכללות המתוקצבות ע"י ות"ת, 3,640 במכללות אקדמיות לחינוך ו-3,300 באוניברסיטה הפתוחה.

³ הסטטיסטיקה הרשמית לגבי מועמדים לתואר שני באוניברסיטאות קיימת החל מתשס"ד.

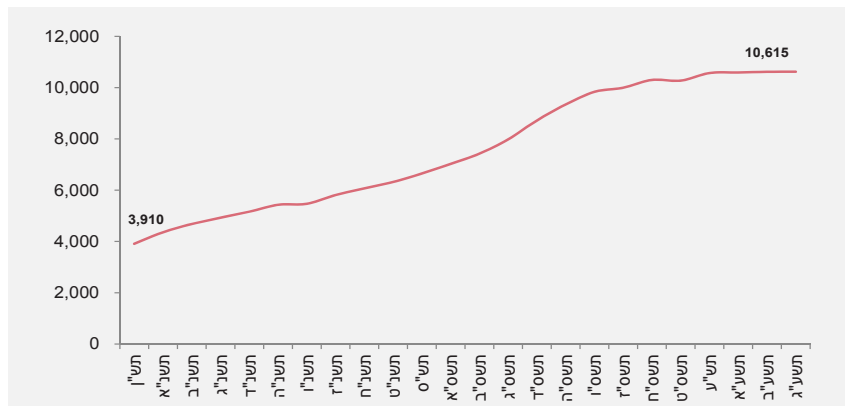
10. סטודנטים לתואר שני לפי סוג מוסד ותחום, תשע"ב

מכללות מכללות חוץ	מכללות חוץ	מכללות מתוקצבות	אוניברסיטאות	סה"כ	סה"כ - מסי מוחלטים
3,440	7,520	2,640	39,070	52,670	
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	
-	6.6	3.4	14.8	12.1	מדעי הרוח
100.0	18.9	2.4	9.4	16.3	חינוך והכשרה להוראה
-	-	13.3	-	0.7	מקצועות האמנות והעיצוב
-	13.9	22.4	18.7	17.0	מדעי החברה
-	54.8	27.0	17.4	22.1	עסקים ומדעי הניהול
-	3.8	-	6.4	5.3	משפטים
-	-	-	7.6	5.6	רפואה
-	-	2.2	6.6	5.0	מקצועות עזר רפואיים
-	2.0	5.6	3.8	3.4	מתמטיקה, סטטיסטיקה ומדעי המחשב
-	-	-	2.5	1.8	המדעים הפיסיקליים
-	-	2.3	3.9	3.0	המדעים הביולוגיים
-	-	-	1.5	1.1	חקלאות
-	-	21.3	7.4	6.6	הנדסה ואדריכלות

מספר הסטודנטים לתואר שלישי יותר משהכפיל את עצמו מאז תחילת העשור הקודם. עיקר העלייה התרחשה בשנות התשעים עד אמצע שנות האלפיים ומאז חלה האטה בגידול במספר הלומדים לתואר שלישי, ובתשע"ב הגיע מספרם ל-10,615. אנו מעריכים כי בתשע"ג מספר הדוקטורנטים יישאר ללא שינוי.

התפלגותם של הלומדים לקראת תואר שלישי משתנה בהדרגתיות במהלך השנים בין 7 אוניברסיטאות המחקר. בשנות השבעים והשמונים מרבית הלומדים לקראת תואר שלישי למדו בארבעה מוסדות: האוניברסיטה העברית בירושלים, הטכניון, אוניברסיטת תל אביב ומכון וייצמן למדע. עם הזמן ירד בהדרגה חלקם של הלומדים במוסדות הנ"ל במקביל לעלייה בשיעור הלומדים באוניברסיטת בר-אילן, אוניברסיטת חיפה ואוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

11. סטודנטים לתואר שלישי, תש"ן-תשע"ג

לימודי תואר שני

לימודי תואר שלישי

אחד ההישגים המרשימים של מערכת ההשכלה הגבוהה בעשורים האחרונים הוא בהרחבת הנגישות להשכלה גבוהה בקרב האוכלוסייה המתגוררת בפריפריה ובקרב קבוצות אוכלוסייה חלשות. בתשע"ב כ-25% מהסטודנטים לתואר ראשון למדו במוסדות הלימוד הקיימים במחוזות הצפון והדרום, לעומת 9% שלמדו במחוז הדרום בלבד בשנת תש"ן. שינוי משמעותי זה במפת ההשכלה הגבוהה של ישראל, שהתרחש בשני העשורים האחרונים, לא היה מתאפשר אלמלא הפניית המשאבים התקציביים שנדרשו לכך אל שני מחוזות הפריפריה.

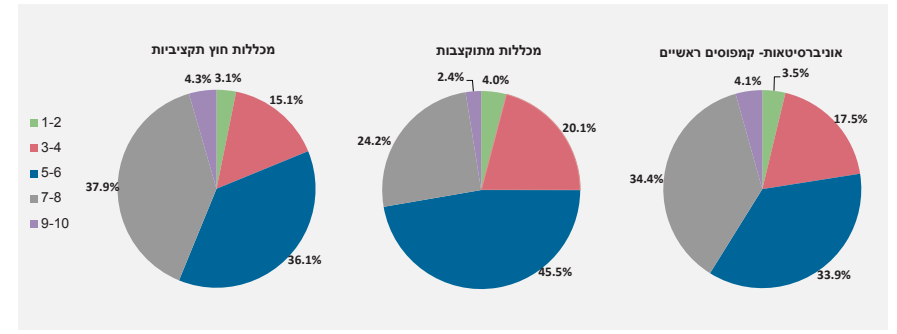
12. סטודנטים לתואר ראשון לפי מחוז המוסד, תש"ן, תש"ס, תשע"ב

סה"כ - מסי מוחלטים	תש"ן	תש"ס	תשע"ב
55,250	126,900	188,225	100.0
100.0	100.0	100.0	100.0
ירושלים	22.7	15.5	13.4
צפון	..	5.3	9.7
חיפה	21.7	17.9	13.5
מרכז	4.1	15.9	17.5
תל - אביב	42.8	31.5	31.0
דרום	8.7	13.9	14.9

על מנת ללמוד על הרכב הסטודנטים לתואר ראשון בכל אחד מסוגי המוסדות ניתן להסתכל על האשכול חברתי-כלכלי של הישוב בו סיים הסטודנט את לימודיו בכיתה י"ב. בתשע"ב כ-21% מהלומדים לתואר ראשון בקמפוסים הראשיים של האוניברסיטאות הגיעו מישובים הממוקמים באשכולות חברתיים - כלכליים נמוכים (אשכולות 1-4), במכללות המתוקצבות ע"י הוועדה לתכנון ותקצוב - כ-25% ובמכללות החוץ תקציביות - 18%.

כ-38% מהלומדים לתואר ראשון בקמפוסים הראשיים של האוניברסיטאות מגיעים מישובים הממוקמים באשכולות הגבוהים 7-10, במכללות המתוקצבות - 27% ובמוסדות החוץ תקציביים מגיע חלקם לכ-42%.

13. סטודנטים לתואר ראשון לפי סוג מוסד ואשכול חברתי-כלכלי של הישוב בו ממוקם ביה"ס התיכון, תשע"ב

בשנת תשע"ב למדו 27,220 סטודנטים ערבים לכלל התארים במוסדות ההשכלה הגבוהה. כ-4,000 סטודנטים נוספים למדו באוניברסיטה הפתוחה לקראת תואר ראשון ושני. מבין

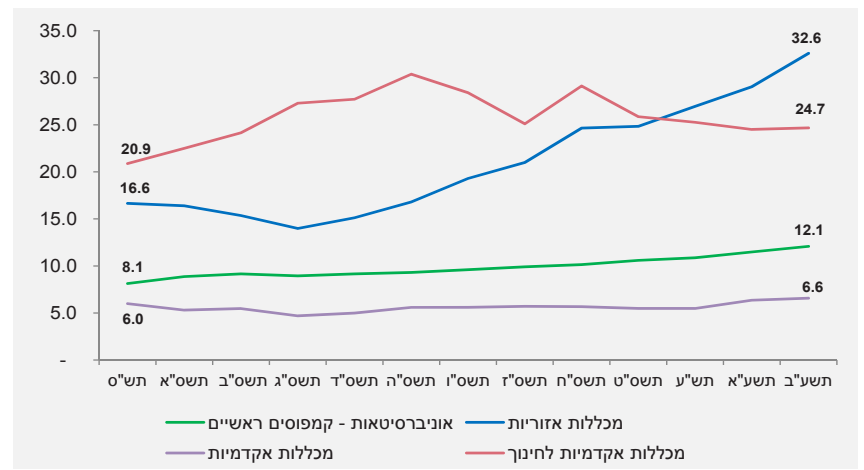
הסטודנטים הערבים שלמדו באוניברסיטאות, במכללות האקדמיות ובמכללות האקדמיות לחינוך, כ-22,000 למדו לתואר ראשון, 4,600 לתואר שני וכ-470 למדו לימודי תואר שלישי.

חלקם של הסטודנטים הערבים מבין הלומדים לתואר ראשון גדל משמעותית בשנות התשעים ושיעורם עלה בהתמדה עד ל-10% בתש"ס. גם בשנים שלאחר מכן נמשכה מגמת העלייה במספרם ובחלקם של הסטודנטים הערבים מבין הלומדים לתואר ראשון אולם בקצב איטי יותר ובתשע"ב נאמד חלקם בכ-12% מהלומדים לתואר ראשון. חשוב לציין כי מרבית הסטודנטים הערבים לומדים בקמפוסים הראשיים של האוניברסיטאות ויחד עם זאת חלק לא מבוטל מהגידול נבע מפתיחתם של המוסדות להשכלה גבוהה באזורי הפריפריה, בהם מרוכזת האוכלוסייה הערבית.

בהקשר זה חשוב לציין את העלייה המשמעותית שחלה בהשתתפותן של הנשים הערביות בלימודים באוניברסיטאות; אם בתחילת שנות התשעים היו הנשים הערביות רק כ-40% מבין הסטודנטים הערבים שלמדו לקראת תואר ראשון באוניברסיטאות, הרי שבתשע"ב היה חלקן בקרב הלומדים 66%, לעומת כחות מ-53% בקרב האוכלוסייה היהודית. התפתחות חשובה זו קשורה אף היא בין היתר, ללימודים המתקיימים במכללות הפועלות במסגרת אקדמית אוניברסיטאית שאפשרו לסטודנטיות הערביות ללמוד בקרבת מקום מגוריהן מבלי להתרחק מהמסגרות המשפחתיות והחברתיות שלהן.

על אף השיפורים שחלו בהשתתפותה של האוכלוסייה הערבית במערכת ההשכלה הגבוהה בעשורים האחרונים, וכחלק מתפיסת ההשכלה הגבוהה כאמצעי ראשון במעלה למוביליות חברתית ולצמצום פערים, ראתה לנכון הוועדה להרחיב עוד יותר את הנגישות להשכלה גבוהה בקרב המגזר הערבי ועל כן במסגרת התכנית הרב-שנתית לשנים תשע"א-תשע"ז הוקדשו לכך משאבים תקציביים משמעותיים, וגובשה תכנית כוללת לטיפול במכלול החסמים הקיימים עדיין בהשתלבותה של האוכלוסייה הערבית במוסדות ההשכלה הגבוהה.

14. אחוז הסטודנטים הערבים לתואר ראשון לפי סוג מוסד, תש"ס-תשע"ב

כאמור כ-4,600 סטודנטים ערבים למדו במוסדות להשכלה גבוהה לתואר שני. סטודנטים אלה היוו 8.7% מבין הלומדים לתואר שני. באוניברסיטאות, יותר משהוכפל חלקם מ-3.6% במהלך שנות התשעים ל-7.9% בתשע"ב. גידול זה התאפשר לאחר תקופה ממושכת של קיפאון, וזאת הודות לגידול שהתרחש בהשתתפותה של האוכלוסייה הערבית בלימודי התואר

מספר המשרות של חברי הסגל האקדמי הבכיר באוניברסיטאות בתקציב הרגיל עלה ב-3.5% בשנים האחרונות (תשס"ט-תשע"ב) ועמד על 4,444 משרות בתשע"ב, זאת לאחר מספר שנים בהן מספר משרות הסגל האקדמי הבכיר באוניברסיטאות היה במגמת ירידה. סה"כ בעשור האחרון (תשס"ב-תשע"ב) ירד מספר חברי הסגל האקדמי הבכיר באוניברסיטאות ב-4.1%.

סה"כ משרות ושווה ערך משרות הסגל האקדמי הזוטר, מורים מן החוץ ועמיתי הוראה עלה בכ-2% בהשוואה בין תשע"ב לתשע"א. מספר המשרות של הסגל האקדמי הזוטר ועמיתי הוראה עלה בכ-19% ועמד בתשע"ב על 2,136 משרות ו-670 משרות בהתאמה. לעומת זאת, חלה ירידה משמעותית במספר שווה ערך משרות של המורים מן החוץ (כ-35.8%) והוא עמד בתשע"ב על 686 שווה ערך משרות. ניתן לייחס שינויים אלה להסכם הקיבוצי של הסגל הזוטר אשר נחתם במהלך תשע"ב.

מספרם של חברי הסגל האקדמי הבכיר במכללות המתוקצבות עלה בעקביות בשנים האחרונות מ-960 משרות שלמות בתשס"ב ועד ל-1,825 משרות בתשע"ב. עלייה זו, בשיעור של כ-90% התרחשה כתוצאה מהגידול במספר הסטודנטים במכללות ופתיחת תכניות לימודים חדשות בהן. מגמה דומה נרשמה גם במספר משרות הסגל האקדמי הזוטר והמורים מן החוץ אשר מספרם עלה מתשס"ב לתשע"ב ב-68% ו-88% בהתאמה.

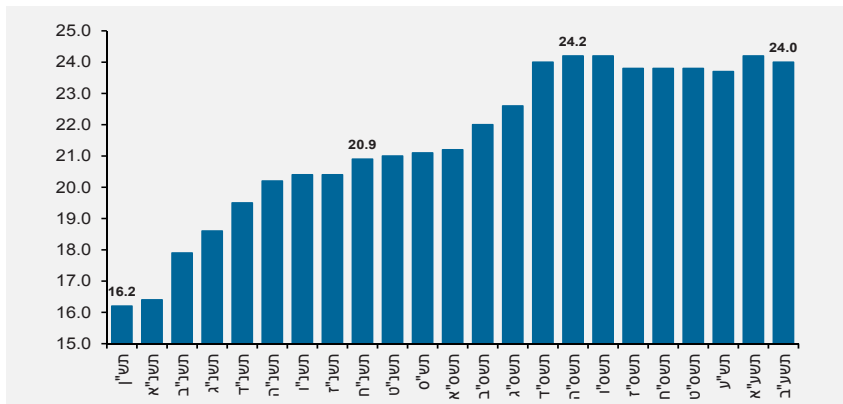
בהמשך להסכמי השכר של הסגל האקדמי הבכיר באוניברסיטאות ובמכללות שנחתמו בתשע"א ותחילת תשע"ב, הוסדר במהלך תשע"ב מנגנון העסקה בחוזים אישיים מיטיבים לסגל אקדמי בכיר במכללות וכן נחתם הסכם קיבוצי לסגל האקדמי הזוטר באוניברסיטאות.

השינויים שהתרחשו בשנים האחרונות במספרי הסטודנטים באוניברסיטאות מצד אחד ובמספרם של חברי הסגל הבכיר מצד שני, הביאו לעלייה משמעותית במספר הסטודנטים לאיש סגל אקדמי בכיר. יחס זה עלה מכ-16 סטודנטים לאיש סגל בראשית שנות התשעים, ל-21 סטודנטים בתשס"ו ול-24 סטודנטים בתשס"ו, ובשנים שלאחר מכן היחס התייצב סביב ה-24 סטודנטים.

בתשע"ב נרשם שיפור מסוים ביחס זה שנובע מההאטה בגידול במספר הסטודנטים מחד ומהגידול בסגל האקדמי הבכיר מאידך.

התכנית הרב שנתית למערכת ההשכלה הגבוהה לשנים תשע"א-תשע"ז הציבה יעד לשיפור יחס זה באוניברסיטאות וחזרה ליחס של כ-21 סטודנטים לאיש סגל אקדמי בכיר בממוצע.

16. סטודנטים לאיש סגל אקדמי בכיר באוניברסיטאות, תש"ן-תשע"ב

הראשון בעשורים שחלפו. במכללות האקדמיות עלה שיעור הסטודנטים הערבים ל-7.7% בתשע"ב לעומת 5.7% בתשע"א, ובמכללות האקדמיות לחינוך עמד שיעורם על 21.3% בתשע"ב, זהה לתשע"א. בתשע"ב היוו הסטודנטים הערבים 4.4% מביין הלומדים לתואר שלישי. על אף ההאטה שחלה בשנים האחרונות בעלייה במספר הסטודנטים הכולל לתואר שלישי, חלקם של הסטודנטים הערבים בקרבם עולה באופן עקבי אם כי שיעורם עדיין נמוך.

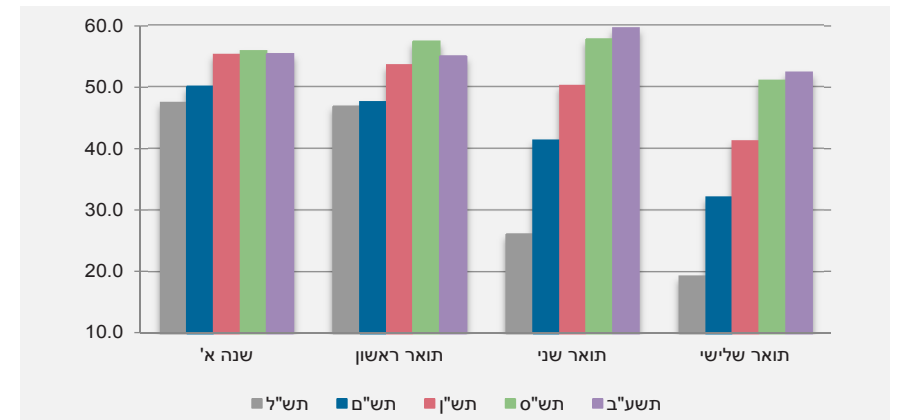
במשך כשלושה עשורים רצופים ועד לשנים האחרונות עלה אחוז הנשים הלומדות לקראת תואר ראשון במוסדות להשכלה גבוהה. מגמה זו הגיעה לשיאה בשנת תש"ס כאשר כ-58% מהסטודנטים לתואר ראשון היו נשים. בשנים האחרונות התייצב שיעורן על כ-55% מהלומדים לתואר ראשון בכלל המוסדות להשכלה גבוהה. ההתייצבות בחלקן של הנשים בקרב הלומדים לתואר ראשון נבעה בין היתר מהמשך הגידול של המכללות המלמדות את מקצועות ההנדסה והטכנולוגיה בהן אחוז הנשים הוא נמוך יותר, וכן מאי הגידול של המכללות האקדמיות לחינוך בהן אחוז הנשים הוא הגבוה ביותר. אחוז הנשים מתוך כלל הלומדים לתואר ראשון במכללות האקדמיות עמד על כ-50% בתשע"ב ובמכללות האקדמיות לחינוך עמד חלקן על 79%.

גידול מרשים על פני השנים חל גם בהשתתפותן של נשים בלימודים לתארים מתקדמים. בשנת תש"ן חצה שיעורן של הנשים בקרב הלומדים לתואר שני את ה-50% ובשנת תשע"ב הגיע שיעורן ל-60%. שיעור הנשים בקרב הסטודנטים לתואר שלישי עמד על 19% בתש"ס, עבר את ה-50% בתשנ"ט והגיע ל-52.4% בתשע"ב.

בתשס"ד חצה שיעור הנשים בקרב מקבלי התואר השלישי את ה-50% ומאז נותר יציב למדי.

בד בבד עם העלייה בהשתלבות הנשים במוסדות להשכלה גבוהה חלו שינויים גם בתחומי הלימוד שאליהם הן פונות. בתחומים: עסקים ומדעי הניהול, משפטים, רפואה והנדסה ואדריכלות, לדוגמא, חלו עליות בהשתתפותן של הנשים בכלל הלומדים בתחומים אלו בשני העשורים האחרונים. עיקר העלייה בשלושת התחומים הראשונים באוניברסיטאות נרשמה במהלך שנות התשעים. כך לדוגמא, שיעור הנשים שלמדו תואר ראשון במנהל עסקים עלה מכ-32% בתש"ן לכ-48% בתשע"ב ובלימודי הנדסה ואדריכלות עלה חלקן מכ-16% בתש"ן לכ-28% בתשע"ב. לעומת זאת, ירד חלקן של הנשים הלומדות תואר ראשון במדעי הרוח מכ-70% בתש"ס לכ-61% בתשע"ב. שיעור הנשים שלמדו תואר ראשון ברפואה עלה מ-44% בתש"ן ל-54% בתשע"ב. גם בתואר השלישי עלה שיעור הנשים במרבית תחומי הלימוד, וגם כאן עיקר העלייה נרשמה במהלך שנות התשעים.

15. אחוז הנשים במוסדות להשכלה גבוהה לפי תואר, שנים נבחרות

מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל 2013

הוועדה לתכנון ותקצוב | Planning & Budgeting Committee

ת.ד. 4037, ירושלים 91040
טל': 02-5094444 פקס: 02-5094445
P.O.B 4037, Jerusalem 91040, Israel
www.che.org.il